

Acta sanctorum

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur, quae
ex Latinis et Græcis, aliarumque gentium antiquis monumentis

Quo dies duodecimus, decimus tertius et decimus quartus continentur

Bolland, Johannes

Parisiis et Romae, 1868

De S. Fortunato Episc. Confessore Tuderti In Umbria.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71232](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71232)

A

D

DE S. FORTUNATO EPISC. CONFESSORE

TUDERTI IN UMBRIA.

AUCTORE
S. D.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Sancti memoria in Martyrologiis : natale solum : episcopatus : obitus :
reliquiarum translationes : antiquus cultus.ANNO DCCCXVII.
B

Sanctus, cuius primus meminit Usuardus,

C
e Pictaviis ortus,

Tudertum, Italis Todi, antiquissima Umbriae apud Tiberium flumen civitas dici vix potest, quanta cum magnificentia splendoreque anno 1596 transferri viderit sacras quinque caelium exuvias, videlicet SS. Romanae et Dignae virginum, SS. Cassiani et Calisti episcoporum martyrum et S. Fortunati Tudertini quondam antistitis. Et quidem S. Romanae vitam illustravit Bollandus ad diem XXIII Februarii; S. Dignae Sollerius ad diem XI Augusti; S. Cassiani Boschius ad diem XIII Augusti; S. Calisti idem ad diem XIV Augusti. Solus itaque superest S. Fortunatus, de quo modo agendum. De hoc Sancto antiquiora Martyrologia, si Usuardi excipias, silent omnia, nec aliunde, quam e S. Gregorii Dialogis hunc Usuardus quæsisse vel idcirco videtur, quod verbis propemodum Gregorianis eundem annuntiet; neque aliis fere quam Usuardinis Martyrologium Romanum verbis usum Sanctum hodie sic celebrat: Tuderti Sancti Fortunati episcopi, qui (ut beatus Gregorius refert) in effugandis spiritibus immundis immensae virtutis gratia emicuit.

2 Plura de eo Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiae e Gregorii praesertim Dialogis, etque unicus omnino Gregorius, cui, quidquid de Sancti hujus gestis posteritati innotuit, acceptum referri debet; agit autem de eo Dialogorum lib. I cap. X, testatus illic, ea, quae refert, sese partim a Juliano ecclesiae defensore, qui S. Fortunato intima familiaritate convixerat, partim a sene quodam Tudertino, qui eundem apprime noverat didicisse. Caput hoc integrum quod e solis Sancti Miraculis constat, descripsere Surius et Lippomanus, Petrus de Natalibus in compendium redegit; ast plurima ad Sanctum illustrandum addidere Jacobillus et Possevinus, quorum quidem prior tom. II Sanctorum Umbriae pag. 340 e Lectionibus antiquis Mss. in episcopatu Spoletino, quibus et Lectionem Officii Tudertini de S. Calisto S. Fortunati decessore, et Ughellum adstipulari video, Sanctum hunc e Pictaviensi Galliae oriundum tradit civitate, quem, uti mox citata Tudertina Lectio habet, e Galliis Romam forte sacra limina visitandi gratia proficiscentem S. Calistus Tudertinus tum temporis antistes hospitio excepit,

eximia mox hujus Viri sanctimonia usque adeo permotus, ut eundem Roma dein reversum in episcopalis curae coadjutorem elegerit.

3 Rexit autem Tudertinam ecclesiam S. Calistus ejusdem Jacobilli calculo ab anno 524 usque ad annum 528, ea nimirum tempestate, qua imperante Justiniano, et sedente Felice IV, Gothi Arianum extremum Italiae minitabantur excidium. Anno itaque 528, mox nempe ut Calistus ad caelum evolaverat, in episcopatum successit Fortunatus, qui eandem ecclesiam novem omnino annis nempe ad annum 537 sanctissime gubernavit, tanto in demones potius imperio, ut integras nonnumquam legiones, testante id sancto Gregorio, ex obsessis fugaret corporibus. Haec licet ex Actis edendis lectori melius innotescant, unum tamen, quod silet Gregorius, praetereundum non est perquam feliciter sane Tudertinis Miraculum. Anno enim a partu Virginis 537 (prout Possevinus et ex eo Jacobillus, alique passim scribunt, constansque apud Tudertinos fert traditio) Gothi, vastatis jam, Arianæque haeresis labe conspersis variis per Italiam locis, Tudertum arctissima premebant obsidione, cum Sanctus Dei praesul pro civitatis suae incolumitate caelum inclamans Gothos obsidionem solvere mirabiliter coegit: in cuius beneficii gratam memoriam Tudertini quotannis 29 Junii, testantibus id mox dictis scriptoribus, Vesperis de hoc Sancto in ecclesia ejus nomini dicata solemniter decantatis, solemnem instituant processionem, non quod eadem hac die, quod erronee putat Jacobillus, sed sequenti, uti Possevinus et Ughellus recte habent, civitas a Gothis liberata sit.

4 Porro his aliisque signis ac prodigiis clarus, cum gregi suo per novennii spatium cunctarum virtutum exemplis præluxisset, demum anno 537 plenus meritis ad caelum feliciter emigravit. Diem obitus licet Possevinus, Jacobillus et Ferrarius rotunde assignent decimum quartum Octobris, quo, eodem Jacobillo teste, in Tudertina civitate, hujusque diocesi ritu duplici colitur, hanc tamen diem Sancto postremum revera fuisse, affirmare non auisim; etenim quamvis Usuardus eundem hoc die annuntiet, quandoquidem non nisi e Gregorii Dialogis tempus nullum experimentibus ab Usuardo, ut

E

ac Tudertinae ecclesiae praefectus,

F

signis clarus post novennium obiit;

supra

AUCTORE
S. II.

A supra vidimus, in Martyrologio sum, indeque in Romanum hodiernum hoc die illatus videatur, id non alia ratione factum putes, nisi pro mero Usuardi arbitrio, more, ut Sollerius observat, recentioribus etiam usitato, ut Sanctis nempe in Gregorii Dialogis sine natali die repertis diem tribuant arbitrarium. Assertit vero Ughellus, S. Fortunatum decessisse pridie Kalendas Julii, eadem nimirum die, qua apud Tudertum hujus Sancti precibus fugati sunt Gothi; verum unde hæc Ughellus hauserit, assequi non valeo. Dubitat Sollerius noster, num forte haud credant Tudertini trigesimam Augusti diem Sancto emortualem fuisse, eo quod hoc die solemnius festum ejus ibidem recolit observet Castellanus; sed cujusmodi hæc solemnitas sit, aut quo instituta sine, alte silent Possevinus et Jacobillus; unde et nos silere hic malumus, quam temere quid conicere.

ejus Reliquias in ecclesia sui nominis conditas,

B 5 Corpus S. Fortunati sepultum tradit Possevinus ibidem Tuderti in ecclesia S. Cassiani; Jacobillus autem in cathedrali. Verum dixerit uterque, modo cathedralis Tuderti ecclesia, quæ hodie, teste Ughello, sub nomine Annuntiationis B. Mariæ Virginis dedicata est, id temporis S. Cassiani fuerit. Ut ut est, pergit dein Jacobillus, traditque, aliam haud diu post in hujus Sancti honorem satis honorificam constructam esse ecclesiam, S. Fortunati deinceps appellatam, in eamque Sancti corpus translatum esse. Destructam vero prius fuisse S. Cassiani ædem, et in ejus loco præfatam S. Fortunati excitatam, ideo suspicor, quod Possevinus illam, quæ S. Cassiani fuit, hodie S. Fortunati dici, diserte scribat. Cesserat ecclesia hæc ab anno 1254 Fratribus Minoribus Conventualibus Tuderti, cum circa annum 1292 eandem (hæc in Catalogo episcoporum Tudertinorum Ms. invenisse se ad annum 1389 testatur Waddingus) ob vetustatem satis humilem et forte collapsam Tudertini solo æquantem, quam mox a fundamentis incepere, intra paucorum annorum spatium absolverunt, antiqua multo ampliorem, magnificentioremque; eademque hæc est basilica, sub cuius principe altari anno 1301, isdem Waddingo, Possevino; et Jacobillo testibus, Nicolaus Armatus, Tudertinus eo tempore præsul, decima nona Augusti die S. Fortunati corpus una cum corporibus SS. Cassiani, Calisti, Romanæ et Dignæ collocavit.

a variis Pontificibus approbata,

C 6 Exstant etiam variæ Pontificum bullæ, inquit pag. 120 Possevinus, inter quas nominatim recenset illas Alexandri V, Bonifacii VIII, Urbani VI et Bonifacii IX, per quas dicta Sanctorum corpora, prout loquitur idem Possevinus, respective authenticata sunt, id est, ait Boschius noster in Commentario prævio ad Vitam S. Cassiani, agnita legitime non tantum universim et corpora Sanctorum vera, et cultu digna; sed etiam sigillatim unumquodque tamquam vere illius Sancti, cujus nomen gerebat. Harum bullarum duas tantummodo se vidisse fatetur Boschius, illam nimirum Urbani VI anni 1380 et Bonifacii IX anni 1390, quas exhibet Waddingus Regesto Pontificio ad tom. IV Annalium Minorum pag. 176 et sequenti, neque plures nobis videre licuit. Cum vero Sancti corpus

a Nicolao Armato depositum est, jam truncum verosimilius fuisse, disco e Chronico Sigeberti ad annum 969: etenim hoc anno Theodericus Metensium episcopus Ottonem imperatorem sibi sanguine junctum per triennium jam in Italica expeditione comitatus, Metas rediens, inter alia, quæ secum asportavit, Sanctorum corpora recenset Sigebertus et illud S. Fortunati, Tudertini episcopi et confessoris, quod tamen de quadam corporis parte, non de toto intelligendum esse, e dictis satis superque liquet. Subdit dein idem Sigebertus, quod Theodericus sacra illa pignora collocavit in ecclesia S. Vincentii Martyris, quam recenter in insula urbis Metensis exstruxerat.

7 Hæc obiter; at modo ad laudandum Possevinum redeamus, qui ita pergit: Ubi, nempe sub ara majori supradictæ ecclesiæ jam posita, semper multa cum devotione culta fuerunt usque ad annum MDLXXX, quo, diruta, eo quod majorem basilicam partem occuparet, veteri ara, ut nova commodiore loco erigeretur, inventa sunt inibi die decima tertia Decembris quinque illa sacra corpora, in quatuor thecis lapideis, ferreis plumbeisque laminis munitis, bene conservata, intra vetustissimum sepulchrum, cum sua quælibet epigraphe, plumbo incisa; atque hæc quidem S. Fortunati, quæ cæteris antiquior erat, ita legebatur: Hæc sunt Reliquiæ beatissimi Fortunati episcopi et confessoris DCCVIII. Subnexum hunc annum illum esse, quo thecæ corpus inclusum est, nemo, puto, inficias ibit; licet namque Jacobillus alium longe diversum substituat, nempe M. CCVIII, Possevino hic potius standum idcirco censeo, quod auctor hic magis ex professo, ut aiunt (id enim ab Angelo Cesio, Tudertino id temporis antistite, rogatus fuerat) rem hanc tractarit, imo ipsemet fortasse has thecas, utpote suo tempore repertas, accurate satis inspexerit.

denuo anno 1380

E

8 Porro statim memoratus Tudertinus præsul, cuius cum licentia assensuque altare hoc destruebatur, reclusis thecis inspexit singulorum corpora, populoque, qui, ut in talibus assolet, accurreret frequentissimus, palam ostendit, tandemque in sacro, dum novum, quod meditabatur, opus perficeretur, honorifice deposuit, condiditque. Hæc constare ait Possevinus ex instrumento publico, confecto die 28 Decembris ejusdem anni, per manum Francisci Astancolli, publici Tuderti notarii. Sperans interim procul dubio episcopus novam aram novumque sub ea mausoleum ob civium devotionem brevi tempore perfectum iri, egit apud Pontificem Maximum Gregorium XIII, Bullamque obtinuit, datam die x Junii sequentis anni 1581; cujus licet verba a Boschio nostro, sicuti et Sanctorum corporum translationis series in Commentario prævio ad Vitam S. Cassiani diligenter, concinneque exhibeantur, nihilominus in gratiam illorum, quibus hic Tomus ad manum non est, vel hunc aut Possevinum consulere nimis obtingit laboriosum, compendio eadem hic repetam, ea insuper ductus ratione, quod inter quinque hosce Calites S. Fortunati apud Tudertinos fama magis gloriosa sit.

Tudertinus præsul in sacristia deponit;

F

9 Bulla ergo, quam dixi, ita sonat: Omnibus utriusque sexus Christi fidelibus, vere poenitentibus

AUCTORE
S. D.
donec, obtentis indulgentiis,

tibus et confessis ac sanctissimo Eucharistiæ Sacramento refectis, qui ecclesiam S. Fortunati Tudertinam eo die, quo translatio corporum Sanctorum Fortunati, Calixti et Cassiani, ac Sanctarum Romanæ et Dignæ virginum ex sacristia dictæ ecclesiæ, ubi nunc reperiuntur, in aliud sepulchrum sub altari novo in ipsamet ecclesia honorifice et decenter præparatum, fiet; et deinde singulis annis die translationis hujusmodi, a primis vespers usque ad occasum solis ejusdem diei devote visitaverint, et ibi pro pace inter Christianos principes conservanda, ac hæresum extirpatione sanctæque matris ecclesiæ exaltatione pias ad Deum preces effuderint, plenariam omnium peccatorum suorum indulgentiam et remissionem misericorditer in Domino perpetuo concedimus... Datum Tusculi, sub annulo piscatoris, die x Junii MDLXXXI Pontificatus nostri anno decimo. Cæ. Glorierius. *Indulgentias hæc Clemens VIII extendit etiam ad diem sequentem anno MDXCVI die 1 Aprilis.*

B
in recens
constructo
jam mausoleo,

10 Verum Bulla hæc satis quidem mature obtenta post sedecim annos usui tantummodo venit; eo usque enim nempe ad annum 1596 ob civium impotentiam, prout loquitur Possevinus, res hæc dilata est; donec tandem Cæsius antistes protractum diu opus partim ære suo, partim a civitate accepto, ante diem quintam Maii anni mox dicti, feliciter absolvit: nam hoc anno, erecto jam versus chorum magnifico altari, sub eoque sacello cum insigni e marmore versicolori mausoleo, die octava Aprilis promulgavit edictum, quo omnem civitatis et dioceseos clerum populumque edocuit, sacra corpora die v Maii transferenda esse, una præscribens modum, quem in hac solemnitate servari vellet. Ast fama hæc diocesis provinciæque Tudertinæ limites longe egressa ab Urbe ipsa, aliisque Italiæ civitatibus locisque tantam excivit populū multitudinem, ut præstito die v Maii, testante id pag. 129 Possevino, Tudertum quadraginta circiter numeraret hominum millia, ad spectaculum hoc incredibili cum devotione concurrentium.

C
magnificentissimo apparatu,

11 Tudertini vero post hoc pontificis sui edictum diutius haud morati, apparatus longe, quam speraverat Cæsius, splendidiorem instituerunt: erecti enim per urbem triumphales arcus, poetica Itatorum arte mire condecorati: instructa pretiosioribus ornamentis templa, palatiaque ac domus præcipue: compita et plateæ, per quæ designata erat processio, rite mundata ornataque; in tantum ut hæc solemnitas partim episcopo, partim civitati constiterit sex circiter scutorum millibus: unde haud immerito sane totam hujus apparatus seriem posteritati tradidit laudatus sæpe Possevinus, ad quem curiosum Lectorem, si velit, remittimus; ac nostrum interea erit præstitum Sanctorum corporibus cultum considerare.

denuo inspectæ ac recognita,

12 Die quarta Maii seu pridie translationis illustrissimus Cæsius coram serenissimo urbis gubernatore Joanne Carolo Cappello, magistratu, ac populo lustravit denuo, recognovitque, ut ait Possevinus, sæpe dictas sanctas Reliquias, et in quatuor thecis cypressinis, intus serico obductis, reclusas singu-

las sigillo suo munivit, adjecta cuilibet thecæ inscriptione plumbo incisa: primæ hæc erat: Hic requiescit corpus S. Fortunati episcopi Tudertini et Confessoris; secundæ: Hic requiescit corpus S. Cassiani episcopi Tudertini et Martyris; tertiæ: Hic requiescit corpus S. Calixti episcopi Tudertini et Martyris. Atque hæc quidem inscriptiones renovatæ fuerunt, non item, quæ quartæ affixa erat: Hic requiescunt corpora Sanctarum Virginum Romanæ et Dignæ. Hæc ita peracta esse, constat ex Instrumento publico, inquit Possevinus, per Lucam Albertum Petti curiæ episcopalis notarium confecto.

13 Porro quinta Maii, quæ erat eo anno Dominica tertia post Octavam Paschæ, (currente enim littera dominicali F, Pascha in diem XIV Aprilis inciderat) circa meridiem sacra Corpora ex ecclesia S. Fortunati ducta (verbis utar laudati Boschii) post triumphalem per urbis loca præcipua, et mirifice adornata circuitum, (qui incredibilem undantis populū, plateas, domorum tecta, tabulataque complentis, multitudinem non religioso minus, quam augusto spectaculo horis omnino quatuor tenuit) ad eandem ecclesiam rediere; ubi in pægma, principem ante aram instructum, elata, cum admota custodia, ut ardentissimæ omnium pietati feret satis, exposita permanserunt usque ad sequentis diei Vesperas, a triplici musicorum choro decantatas; quando episcopi quatuor, scilicet Tudertinus, Spoletinus, Narniensis et Perusinus, sublata a pægmate cypressinas hierothecas, in novum sub altari novo sacellum singuli singulas intulerunt: S. Calixti quidem Tudertinus, S. Fortunati Spoletinus, S. Cassiani Narniensis, et SS. Dignæ et Romanæ Perusinus.

14 Ibi continuo, pergit Boschius, coram assistente cum primoribus urbis gubernatore in alias totidem capsas ligneas plumbo, ferro, stanneisque cum episcopi tum populū Tudertini sigillis communitas, inclusæ atque ita deinde in forulis intra marmoreum sepulchrum lapideis, opere cæmentario firmissimoque alte obstructis, contumulatæ fuerunt, et mausolei fastigio desuper imposito coronatæ. Ad dextram versus campanile posita est hierotheca S. Calixti, dein S. Fortunati, super quam, ait Possevinus, plumbo incisa generalis hæc legebatur inscriptio:

Clemente VIII. Pont. Max. sedente.

Anno Domini MDXCVI. v Maii Angelus Cæsius episcopus Tudertinus, Cam. Apost. clericus præsid. Reliquias SS. Cassiani et Calixti Mart. et S. Fortunati Conf. Tudertinæ ecclesiæ episcoporum, ac SS. Dignæ et Romanæ Virg. conditas sub altari majori, in medio fere hujus eccl. sito; sedente Greg. XIII. Pont. Max. die XIII Decemb. MDLXXX inventas, in hoc sacellum a se constructum, solemnī ritu transtulit, et decentius collocavit.

✠ Locus sigilli episcopi Tudertini.

15 Vix differt recitata inscriptio ab alia ejusdem Cæsii jussu marmori in eodem sacello insculpta.

Cæte-

D

die 6 Maii
anno 1596

E

condita
sunt,

F

A
quibusdam
alio ante
translatis.

Cæterum, quid illustrissimus hic præsul Cæsius in horum Sanctorum decus gregisque sui salutem porro operatus fuerit, quæque in ejus laudem viri quique spectatissimi profunderint elogium, facile quisque agnoscat, cui Possevinum hac de re consulendi otium tempusve fuerit. Nos vero ut alias quasdam Sancti Reliquias indagemus, redibimus ad Jacobilum, qui subdit in fine, quasdam anno 1583 inventas atque recognitas esse in majori basilica Cantazarae in ulteriori Calabria, quasdam asservari in ecclesia Andriensi regni Neapolitani ac in hujus Sancti honorem varias dedicatas esse ecclesias; præsertim, inquit, in territorio Tudertino, Spoletino, Terni seu Interamnia, Assisii et Hispelli; unde satis concludere licet, Sancti hujus cultum celeberrimum esse.

* Nota 28.

B

VITA SEU POTIUS MIRACULA

Auctore S. Gregorio Magno Dialogorum
lib. I, cap. X.

Ex Trimestri quarto Laurentii Surii
cum aliis collato.

CAPUT UNICUM.

Sanctus Fortunatus obsessos a dæmonibus

liberat : cæco visum restituit : equum
rabidum mitigat : quemdam Gothum
divinitus percussum sanat : mortuum
resuscitat.

Sanctus e
muliere
obessa

a

Venerabilis quidam vir in Tusciæ partibus fuit, Fortunatus nomine, Tudertinae antistes ecclesiae : qui in effugandis spiritibus a immensæ virtutis gratia pollebat, ita ut nonnumquam ab obsessis corporibus legiones dæmonum pelleret, continuo orationis studio intentus, objectas contra se eorum multitudines superaret. Hujus Viri familiarissimus fuit Julianus, nostræ ecclesiae defensor b, qui ante * longum tempus in hac urbe defunctus est. Cujus ego quoque hoc didici relatione quod narro : quia sæpe gestis illius usu c familiaritatis intererat, ejusque post memoriam ad instructionem nostram, quasi favori dulcedinem in ore retinebat. Matrona quædam

b
Supple non

c

nobilis in vicinis partibus Tusciæ nurum habebat : quæ intra breve tempus, quo filium ejus acceperat, cum eadem socru sua ad dedicationem oratorii B. Sebastiani martyris fuerat invitata. Nocte vero eadem, qua subsequente die ad dedicationem prædicti oratorii fuerat processura d, voluptate carnis devicta, a viro suo sese abstinere non potuit. Cumque mane facto conscientiam detereretur e perpetrata carnis delectatio, processionem vero imperaret verecundia : plus erubescens vultum hominum, quam Dei judicium metuens, cum socru sua ad dedicationem oratorii processit. Mox vero, ut reliqui * S. Sebastiani martyris f oratorium ingressi sunt, eandem prædictam matronam g malignus spiritus arripuit, et coram omni populo vexare cœpit, ejusdem vero oratorii presbyter, dum eam vehementissime vexari conspiceret, ex altari protinus sindonem tulit, eamque operuit. Sed et hunc similiter repente diabolus invasit. Et quia ultra vires voluit quidquam præsumere, compulsus est et ipse cognoscere in sua vexatione, quid esset.

2 Hi vero qui aderant, puellam in manibus ex oratorio sublatam, ad domum propriam reportaverunt. Cumque hanc antiquus hostis vexatione continua vehementer attereret, propinqui sui eam carnaliter amantes, et amando persequentes, ad obtinendum salutis remedium maleficis tradiderunt ut ejus animam funditus extinguerent, cujus carni magicis artibus ad tempus prodesse conarentur. Ducta est itaque ad fluvium, atque in aquam mersa : ibique diutius incantationibus agere malefici moliebantur, ut is, qui eam invaserat, diabolus exiret. Sed miro omnipotentis Dei judicio, dum arte perversa unus ab ea repellitur, in eam subito legio h intravit. Cœpit ex hoc illa tot motibus agitari, tot vocibus clamoribusque perstrepere, quot spiritibus tenebatur. Tunc inuito consilio, parentes ejus suæ perfidiæ culpam fatentes, hanc ad venerabilem Virum Fortunatum episcopum deduxerunt, eique reliquerunt. Qua ille suscepta : multis se diebus ac noctibus in orationem dedit, tantoque annis precibus incubuit, quanto et in uno corpore contra se assistere legionis aciem invenit. Quam * post non multos dies ita sanam atque incolumem reddidit, ac si in ea jus proprium diabolus numquam habuisset. Alio quoque tempore idem Vir, omnipotentis Dei Famulus, et ex obsesso quodam homine immundum spiritum excussit. Qui malignus spiritus cum vesperacente jam die secretam ab omnibus * horam cerneret, peregrinum quempiam esse simulans, circuire cœpit civitatis plateas, et clamare : O Virum sanctum Fortunatum episcopum : ecce quid fecit : peregrinum hominem de hospitio suo expulit. Quæro ubi requiescere debeam, et in civitate ejus non invenio. Tunc quidam in hospitio cum uxore sua et parvulo ad prunas sedebat : qui vocem ejus audiens, et quid episcopus ei fecerit, requirens, hunc invitavit hospitio : sedere secum

AUCTORE
GREGORIO
MAGNO.

d

e

* lege reli-
quias

f

g

E

dæmonum
legionem, ex
alio pellit
unum :

h

F

* alii cum

* lege homi-
nibus

juxta

AUCTORE
GREGORIO
MAGNO.

juxta prunas fecit. Cumque vicissim aliqua confabularentur, parvulum ejus filium idem malignus spiritus intravit, atque in easdem prunas projecit, ibique mox ejus animam excussit. Qui orbatus miser, vel quem ipse susceperit, vel quem episcopus expulit, agnovit.

cæco visum,
equo rabido
sanitatem,

3 *Petrus*: Quidnam hoc esse dicimus, ut occidendi ausum in ejus hospitio antiquus hostis acciperet, qui hunc peregrinum æstimans, ad se hospitalitatis gratia vocasset? *Gregorius*: Multa, Petre, videntur bona, sed non sunt, quia bono animo non fiunt. Unde et in Euangelio Veritas dicit: Si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit *i*. Quia cum perversa est intentio, quæ præcedit, pravum est omne opus quod sequitur, quamvis esse rectum videatur. Ego namque hunc virum, qui dum quasi hospitalitatem exhiberet, orbatus est, non pietatis opere delectatum æstimo, sed episcopi derogatione: nam pœna subsequens innotuit, quia præcedens illa susceptio sine culpa non fuit.

B

Sunt namque nonnulli, qui ideirco bona facere student, ut gratiam alienæ operationis obnubilent. Nec pascuntur bono, quod faciunt: sed laude boni potius cæteros premunt. * Qua de re existimo hunc Virum, qui malignum spiritum in hospitalitatem suscepit, ostentationem boni potius intendisse, quam operam, ut meliora, quam episcopus, fecisse videretur, quatenus ipse susceperet eum, quem vir Domini Fortunatus expulisset. *Petrus*. Ita est, ut dicis: nam finis operis probat, quod munda intentio operationis non fuerit. *Gregorius*: Alio quoque tempore, dum oculorum quidam lumen amisisset, ad hunc deductus, intercessionis ejus opem petiit, et impetravit. Nam cum vir Dei oratione facta, oculis ejus signum Crucis *k* imprimeret, ab eo protinus, luce reddita, nox cæcitatibus abscessit. Præterea equus cujusdam militis in rabiem fuerat versus, ita ut a multis teneri vix potuisset; sed quoscumque potuit, invaderet, et eorum membra morsibus dilaniaret. Tunc utcumque a multis ligatus, ad Virum Dei deductus est. Qui mox ejus capiti extensa manu signum Crucis edidit, cunctam ejus rabiem in mansuetudinem mutavit: ita ut postea mitior existeret, quam ante illam insaniam fuisset. Tunc idem miles equum suum, quem celerrime ex Miraculi imperio a sua vesania vidit immutatum, eidem Sancto Viro decrevit offerendum. Quem cum suscipere ille renueret, ipse vero in precibus, ne despiceretur ejus oblatio, perseveraret: Sanctus Vir mediam duarum partium viam tenens, et petitionem militis audivit, et munus recipere pro hac exhibita virtute recusavit, prius namque dignum precium præbuit, et postea equum, quem sibi offerebat, accepit. Quia enim si non susceperet, eum contristari conspexerat: charitate cogente emit, quod necessarium non habebat.

C

4 Neque hoc silere de ejus Viri virtutibus debeo, quod ante dies fere duodecim audivi. Quidam namque adductus est senex pauper, atque

duobus pueris a Gothis
abductis

ut mihi senum collocutio esse semper amabilis solet, studiosè hunc, unde esset, inquisivi. Qui se esse de Tudertina civitate respondit: Cui, inquam, quæso te pater, num Fortunatum episcopum nosti? Qui ait: Novi, et bene novi. Tunc ipse subjunxit: Dic ergo, si qua illius Miracula nosti, et desideranti mihi, qualis vir fuerit, innotesce. Qui ait: Homo ille ab istis hominibus longe fuit, quos videmus modo. Nam quidquid ab omnipotenti Deo petiit, ita dum peteret, impetravit. Cujus hoc unum narro Miraculum, quod ad præsens animo occurrit. Quadam namque die Gotthi juxta Tudertinam civitatem venerunt *l*, qui ad partes Ravennæ properabant, et duos parvulos puerulos de possessione abstulerant, quæ possessio præfata Tudertinæ civitati subiacebat. Hoc cum viro sanctissimo Fortunato nunciatum fuisset, protinus misit, atque eosdem Gotthos ad se vocari fecit. Quos blando sermone alloquens, eorum prius studuit asperitatem placare; ac post intulit, dicens: Quale vultus precium dabo, et puerulos, quos abstulistis, reddite, mihi hunc gratiæ vestræ munus præbete. Tunc is, qui prior eorum esse videbatur, respondit, dicens: Quidquid aliud præcipis, facere parati sumus: nam istos parvulos nullatenus reddemus. Cui venerandus vir blande minatus, dixit: Contristas me *m*, et non audis patrem tuum: noli me contristare: nam non expedit tibi *n*. Sed idem Gotthus in cordis sui feritate permanens, negando discessit. Die vero altera digressurus, rursus ad episcopum venit: quem iisdem verbis pro prædictis puerulis iterum episcopus rogavit. Cumque ad reddendum nullo modo consentire voluisset, contristatus episcopus, dixit: Scio quia tibi non expedit, quod me contristato discedas.

5 Quæ Gotthus verba despiciens, ad hospitium reversus, eosdem pueros, de quibus agebatur, equis superimpositos cum suis hominibus præmisit. Ipse vero statim ascendens equum, subsecutus est. Cumque in eadem civitate ante beati Petri Apostoli ecclesiam venisset, equi ejus pes lapsus est: qui cum eo corruit, et ejus coxa mox fracta est, ita ut in duabus partibus os esset divisum: levatusque in manibus, reductus est ad hospitium. Qui festinus misit, et pueros quos præmiserat, reduxit, et viro venerabili Fortunato mandavit, dicens: Rogo te, pater, mitte ad me diaconum tuum. Cujus diaconus dum ad jacentem venisset, pueros, quos redditurum se episcopo omnino negaverat, ad medium duxit; eosque diacono illius reddidit, dicens: Vade, et dic domino meo episcopo: Quia maledixisti mihi, ecce percussus sum: sed pueros, quos quæsisisti, recipere, et pro me, rogo, intercede. Susceptis itaque puerulis, diaconus ad episcopum reduxit: cui benedictam aquam *o* venerabilis Fortunatus dedit, dicens: Vade citius, et eam super jacentis corpus projice. Perrexit itaque diaconus, atque ad Gotthum introgressus, benedictam aquam supra membra illius adpersit.

D

l

E

m

n

libertatem,

F

o

sit.

A sjt. Res mira, et vehementer stupenda ! mox ut aqua benedicta Gotthi coxam contigit, ita omnis fractura solidata est, et saluti pristinae coxa restituta, ut hora eadem de lecto surgeret : et ascenso equo, ita cepit iter agere, ac si nullam umquam lasionem corporis pertulisset. Factumque est, ut qui sancto viro Fortunato pueros cum precio reddere obedientiae subjectus noluit, eos sine precio, poena subactus, donaverit. His igitur expletis, studebat adhuc senex de eo et alia narrare. Sed quia nonnulli aderant, ad quos exhortandos occupabar, jamque diei tardior hora incubuerat, venerabilis Fortunati facta mihi audire non licuit : quae audire, si liceat, semper volo.

ac defuncto vitam restituit.
* lege Marcellus

6 Sed die alia idem senex rem de illo magis mirabilem narravit, dicens : In eadem Tudertina urbe Marcellinus quidam, bonae actionis vir, cum duabus sororibus suis habitabat : qui eventiente molestia corporis, ipso sacratissimo vesperscente jam sabbato Paschali defunctus est. Cujus corpus cum longius esset efferendum, die eodem sepeliri non potuit. Cumque mora esset temporis ad explendum debitum sepulturae, sorores ejus morte ejus afflictas, occurrerunt flentes ad venerabilem virum Fortunatum : eique magnis vocibus clamare coeperunt : Scimus quia Apostolorum vitam tenes, leprosos mundas, caecos illuminas. Veni et resuscita mortuum nostrum. Qui mox ut cognovit earum fratrem defunctum, flere et ipse etiam de morte ejus cepit, eisque respondit, dicens : Recedite, et haec dicere nolite : quia jussio omnipotentis Dei est, cui contraire nullus hominum potest. Illis itaque discedentibus, tristis ex morte ejus mansit episcopus. Subsequente autem die Dominico, ante exurgentis lucis crepusculum, vocatis duobus diaconibus suis, perrexit ad domum defuncti, accedensque ad locum, ubi corpus jacebat exanime ibi se in orationem dedit. Expleta autem prece, surrexit, et juxta corpus defuncti sedit. Non autem grandi voce defunctum vocavit, dicens : Frater Marcelle. Ille autem ac si leniter dormiens, ad vicinam vocem quamvis modicam fuisset excitatus, statim oculos aperuit, atque ad episcopum respiciens, dixit : O quid fecisti ? Cui episcopus respondit, dicens : Quid feci ? At ille ait : Duo hesterno die venerunt, qui me ejicientes ex corpore, in bonum locum duxerunt. Hodie autem unus missus est, qui dixit : Reducite eum, quia Fortunatus Episcopus in domum ejus venit. Quibus verbis expletis, mox ex infirmitate convaluit, et in hac vita diutius mansit. Nec tamen credendum est, quia locum, quem acceperat, perdidit : quia dubium non est, quod intercessoris suis precibus potuit post mortem melius vivere, qui et ante mortem studuit omnipotenti Deo placere.

C

ANNOTATA.

a Addendum est immundis, seu ut aliis placet, malignis.

b Officium defensorum commodum pauperum praecipue spectasse videtur; nam lib. v. epistolarum indict. xiii, epistola xxix. Gregorius Vincomatum, quem recenter defensorem creat, pauca praefatus, sic alloquitur :.... Officium ecclesiae defensorum accipias : ut quidquid pro pauperum commodis tibi a nobis injunctum fuerit, incorrupte et vivaciter exequaris.

c Alii ausu.

d Procedere apud Ambrosium et Gregorium, aliosque complures ecclesiasticos scriptores significat loca sacra adire religionis ergo, uti in sermone 17 Ambrosii, et saepius in Epistolis Gregorii Magni videre potest. Idem quoque significasse videtur tempore Tertulliani; nam Epistola 2 ad uxorem cap. 4, ita loquitur : Si procedendum erit, numquam magis familiae occupatio obveniat.

E

e Romanos pro piaculo habuisse ecclesiam adire post congressum quamvis licitum, testatur Hieronymus in Apologetico ad Pammachium, ubi sic scribit : Quare Martyres ire non audent? Quare non ingrediuntur ecclesias? Haec mulier, haud dubie Sacram Eucharistiam percepit, quod conjugibus post opus carnale legibus ecclesiasticis est interdictum. Vide Canonem omnis homo de consecratione dist. 2, et Mabillonium in Notis ad Epistolam Vaselini abbatis Tom. I Annalium pag. 346.

f Bollandus in Commentario praevio ad Vitam S. Sebastiani die xx Januarii hoc Miraculum recitans haec subdit : Ne quis autem revocet in dubium, eaene fuerint S. Sebastiani Reliquiae, an cujuspiam alterius Sancti, sed ad S. Sebastiani sacrandum aediculum isthic locatae, Zacharias Papa ita vertit : *Ἡνίκα δὲ τὰ λείψανα τοῦ ἁγίου Μάρτυρος Σεβαστιανῶς, ἐν τῷ εὐκτηρίῳ εἰσῆλθον* : Mox ut Reliquiae Sancti Martyris Sebastiani in illud oratorium ingressae sunt.

F

g Legendum est : Eandem praedictae matronae nulum, uti ex contextu liquet.

h Jacobus de Voragine in Vita S. Sebastiani ita scribit : Sed mox, dum incantaretur, judicio Dei legio daemorum, id est sex millia sexcenti sexaginta sex in eam ingressi, ipsam acrius vexare coeperunt. Ideo procul dubio legionem hanc totidem daemones praecise complexam esse putavit, quod Romanorum legiones (uti observat Cornelius a Lapide commentans in illud Marci cap. v, r. 9 : Legio mihi nomen est, quia multi sumus) tot aliquando milites numeraverint; ast vehementer suspicor, hanc interpretationem non Jacobi de Voragine esse, sed inepti cujusdam additoris, istiusmet forte, quem Tom. I Januarii in Praefatione pag. 20 Bollandus haud immerito carpit; adeo namque barbarum per totam fere Jacobi legendam nominum Sanctorum

Etymo-

A *Etymologum egit, ut risum moveat multum, fidem vero vix ullam mereatur. Legit hunc fortasse auctor Florarii nostri Ms. qui dictam legionem, dum Sanctum nostrum Fortunatum annuntiat, eodem demonum numero circumscribit.*

i *Matthæi cap. vi. v. 25.*

k *Signum crucis a primis Christianis frequentissime usurpatum, habes e Tertulliano Libro de Corona Militum cap. 3: de ejusdem vero efficacia in patrandis miraculis lege Petavium Tom. II in Epiphanium pag. 75. Narrat Gregorius Nazianzenus*

oratione III in Julianum, hunc apostatam summo in metu ac discrimine ad crucis signum confugisse, eoque demones fugasse.

l *Forsan tum etiam obsederunt. Vide Commentarii prævii num. 3.*

m *Addunt aliqui filii.*

n *Codices Mss. constanter legunt: Ne non expediat tibi.*

o *Aquæ benedictæ usum antiquissimum esse, et mira quandoque operatum, docet Epiphanius hæresi 30 Ebionitarum num. 12.*

DE S. MANECHILDE VIRGINE

IN DIOECESI CATALAUNENSI CAMPANIÆ GALLICÆ.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Notitia oppidi quod a Sancta nominatur: hujus in Fastis sacris memoria: cultus ecclesiasticus: Vitæ institutum, ætas, Acta qualiacumque edenda.

SECOLO VI.

Sanctæ, quæ oppidi hic descripti patrona est, C

In extremis Campaniæ Gallicæ versus Lotharingiam finibus medio fere Catalaunum inter et Verodunum itinere ad Albæ seu Albiz (Gallicæ l'Auve) et Axonæ (Gallicæ l'Aise) confluentes non ignobile diocesis Catalaunensis situm est oppidum, quod una cum castro sibi adjuncto a S. Manechilde nomenclationem sortitum, (Latine) Fanum S. Manechildis (Gallicæ) S. Menehou aut S. Menehoud nuncupatur. Id oppidum eandem Sanctam, quæ ab altis Magenchildis, Manechildis, Menehildis, aut paulo etiam aliter, hinc a me, communiorem nomen istud efferendi modum secuto, Manechildis vocatur, in patronam sibi a pluribus jam seculis, uti ex infra dicendis patebit, adscivit, eamque ut talem ibidem hodieque honoratam modo hic in Opus nostrum, in quo quatuor modo ejus sanctæ Sorores Pusinna nempe, Hoyldis, Lutrudis et Ama ex iisdem omnes, ex quibus illa, nobilibus parentibus Sigmaro et Lutrude natæ, ad dies quatuor diversos, prima quidem ad xxiii Aprilis, secunda ad mensis ejusdem xxx, tertia ad xxii Septembris, quarta denique ad xxiv posterioris hujus mensis diem locum obtinere, inferimus.

2 Memoria quidem hujus Virginis in Martyrologiis antiquioribus et classicis non reperitur, non desunt tamen recentiores Hagiologi, qui eam passim

Fastis sacris e se concinnatis ad hanc diem inseruere: ac primo quidem Molanus in additionibus ad Usuardum eam refert cum brevi hoc elogio: In territorio Catalaunensi Sanctæ Manegildis Virginis. Idem legitur elogium in Martyrologiis Germanico, Universali Gallico Castellani et in Catalogo Generali Sanctorum Ferrarii; Arturus in suo Gynæceo paulo prolixius habet elogium: In territorio Catalaunensi Sanctæ Manegildis virginis, quæ fide et mente pura Christo deserviens ad felices æternitatis viam sibi comparandam animum induxit. Memoriam quoque ejus celebrant Nicolaus de Guerois in Sanctitate Christiana Trecentium ad annum 470, Carolus Rapinius in Annalibus Ecclesiasticis diocesis Catalaunensis et Lahierus. Neque id immerito faciunt: cultu enim ecclesiastico non tantum hodieque gaudet, sed et pluribus retro seculis honoratu fuit, quod de Catalaunensi quidem diocesi Petrus Testenoirius in libello, quem scripsit de Vita et laudibus S. Manechildis, Gallico idiomate Parisiis anno 1632 impresso, qui penes nos est, evictum dat ex mandato Archambaldi Catalaunensis episcopi, quo post peractam quarundam ejus Reliquiarum ad supra memoratum sanctæ Manechildis oppidum anno 1379 translationem, cultum eidem sanctæ Virgini quotannis deferendum præcepit, et indulgentias qua-

memoria in Fastis recentioribus, et cultus ecclesiasticus in diocesi Catalaunensi

draginta